

# Jan Decyk

---

"Komunikacyjny wymiar liturgii",  
Zdzisław Janiec, Sandomierz 2006 :  
[recenzja]

---

Studia Theologica Varsaviensia 45/2, 209-213

---

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Księgę Pamiątkową zamyka Bibliografia prac Księdza Profesora Adama Duraka SDB, która liczy 140. pozycji, opublikowanych w latach 1982-2003.

Omawiana pozycja jest bardzo wartościową, teologiczno–naukową książką, która zawiera cenne artykuły wybitnych naukowców.

Myśląc o jej ewentualnym drugim wydaniu w przyszłości, warto by teksty, poświęcone tak różnym zagadnieniom, połączyć w grupy tematyczne: na przykład, pojęcie liturgii; przestrzeń liturgiczna; zagadnienia z historii liturgii; teksty Mszału Pawła VI, Miłosierdzie Boże; Eucharystia głoszeniem misterium paschalnego i inne. Drugie wydanie Księgi Pamiątkowej mogłoby być uzupełnione przez artykuły Kolegów – Liturgistów – Profesorów, bardzo znanych, cenionych przez ks. A. Duraka i ceniących Zmarłego Kolegę, których w tym wydaniu zabrakło.

Prezentowana pozycja spotka się z pewnością z zainteresowaniem wśród liturgistów (profesorów i studentów) i będzie inspiracją do nowych naukowych badań teologicznych.

*Ks. Jan Decyk*

Ks. Zdzisław Janiec, *Komunikacyjny wymiar liturgii*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2006, ss. 351.

Ks. Zdzisław Janiec jest kapłanem diecezji sandomierskiej, pracuje jako adiunkt na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Studia specjalistyczne, najpierw w zakresie teologii pastoralnej, potem liturgiki odbył na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Jego praca doktorska została opublikowana w formie książki pt. *Formacja eucharystyczna młodzieży*, Lublin 1994. Ks. Janiec swoje zainteresowania naukowo-badawcze pogłębiał także podczas rocznego pobytu w Papieskim Instytucie Liturgicznym św. Anzelma w Rzymie.

Książka *Komunikacyjny wymiar liturgii* jest jego rozprawą habilitacyjną. Na jej strukturę składają się: karta tytułowa, spis treści, wykaz skrótów, bibliografia – obejmująca działy: źródła, dokumenty Kościoła i księgi liturgiczne, literatura przedmiotu i literatura pomocnicza – oraz wstęp, zasadniczy korpus rozprawy podzielony na sześć rozdziałów, wreszcie zakończenie, aneks i *résumé* w językach włoskim i niemieckim.

We Wstępie autor wprowadza czytelnika w problematykę pracy oraz objaśnia jej strukturę. W sposób syntetyczny prezentuje wybrane zagadnienia z teorii komunikacji interpersonalnej, przedstawiając różnorodne jej modele, ze szczegól-

nym uwzględnieniem modelu podstawowego, na który składają się cztery komponenty: nadawca, komunikat, kanał komunikacyjny i odbiorca komunikatu. Z kolei dość lakonicznie ujmując metodę pracy.

Podkreśla związki, jakie zachodzą pomiędzy nauką o komunikacji i teologią, a także liturgią skłaniającą do wypracowania swoistej „metodologii”, która umożliwi połączenie tych dwóch obszarów badań naukowych. Drogą do tej syntezy są, podejmowane przez autora, analizy – także analizy porównawcze – różnorodnych modeli komunikacji interpersonalnej, a zwłaszcza modelu liturgicznego i przebiegu komunikacji, źródła biblijno-pastoralne, księgi liturgiczne i wypowiedzi Magisterium Kościoła.

W pierwszym rozdziale ks. Z. Janiec przedstawia rodzaje komunikacji – werbalną i niewerbalną, zwracając przy tym uwagę na interpersonalność komunikacji. Podkreśla, że człowiek jako osoba ustawicznie doświadcza komunikacyjnej natury swojego bytu, nieustannie pozostając w wielowymiarowej przestrzeni komunikacji z drugą osobą i otaczającą go rzeczywistością, a przez komunikatywność i dzięki niej rozwija się jego osobowość.

Rozdział drugi ukazuje proces percepcji komunikacji interpersonalnej w teologii dokonujący się przez nauczanie Magisterium Kościoła i opracowania liturgiczne. Autor wnikliwie i bardzo interesująco przedstawia także różne poziomy komunikowania liturgicznego, formułując na końcu zasady liturgicznej komunikatywności. Nawiązując do teologii środków społecznego przekazu, przywołuje dokumenty Soboru Watykańskiego II, a także odwołuje się do nauczania społeczno-medialnego papieża Pawła VI i Jana Pawła II.

Autor wymienia też niektóre modele komunikacji: trynitarny, chrystologiczny, pneumatologiczny, objawieniowy, eklezjalny i rytualny (liturgiczny). Komunikacja w liturgii – podkreśla – dotyczy zarówno wymiaru wertykalnego (bosko-ludzkiego), jak i horyzontalnego (międzyludzkiego). Obejmuje też cztery bieguny, ukształtowane według czterech zasad: kto? (*nadawca*), co? (*komunikat*), jak? (*kanał komunikacyjny*), i komu? (*odbiorca*). Takie same komponenty składają się na liturgiczny model komunikacji interpersonalnej.

Ks. Z. Janiec zauważa, iż w liturgii mają zastosowanie trzy rodzaje komunikacji: komunikacja interpersonalna, społeczna i massmedialna. Pierwsza – interpersonalna jest doświadczana przez uczestników liturgii przy słuchaniu kazań, homilii, konferencji, pieśni kościelnych oraz przy analizach tekstów liturgicznych. Komunikacja interpersonalna umożliwia wiernym nawiązanie dialogu z Bogiem i między sobą, dzięki czemu konstytuuje wspólnotę. Komunikacja pluripersonalna (społeczna) realizuje się tam, gdzie ludzie się gromadzą, tak jak w przypadku zgromadzenia liturgicznego czy udziału w celebracjach liturgicznych. Zastosowanie w liturgii znajduje również komunikacja massmedialna, przebiegająca jednostron-

nie, gdy nadawca i odbiorca są dla siebie anonimowi, na przykład podczas transmitowania czynności i celebracji liturgicznych.

W następnym rozdziale, traktującym o Bogu jako doskonałym Komunikatorze w liturgii, Trójca Święta została ukazana jako misterium komunii i komunikowania, ze szczególnym zwróceniem uwagi na Ducha Świętego jako *Spiritus Communicator*. Duch Święty w historii zbawienia zapewnia ciągłość komunikowania, wypełniając misję nauczania w Kościele i doprowadzając ją do eschatologicznej pełni. Boży Duch komunikuje w obrzędach i jest obecny w czynnościach liturgicznych zarówno katechetycznych, jak i apofatycznych.

Autor zwraca również uwagę na naturę komunikacji Chrystusa mającą swe źródło w fakcie Wcielenia, które stanowi podstawę komunikacji interpersonalnej Boga z człowiekiem. W centrum teologicznych rozważań dotyczących komunikacji interpersonalnej znajduje się podstawowe założenie, że Trójca Święta jest dla liturgii źródłem, początkiem, modelem i prototypem wszelkiej komunikacji. Osoby Trójcy Świętej komunikują się między sobą, dokonuje się między Nimi wymiana miłości. Każda zatem refleksja o istocie liturgii musi wychodzić od rzeczywistości wspólnoty miłości Osób Trójcy Świętej.

Czwarty rozdział traktuje o zbawczym orędziu jako o komunikacie przekazywanym przez Boga w liturgii. Treść Misterium Zbawienia została tu przedstawiona w poczwórnym wymiarze: chrystologicznym, eschatologicznym, eklezjalnym, antropologicznym. Uświęcające komunikowanie Boga w Chrystusie i Duchu Świętym realizuje się przez sakramenty i słowo Boże.

Komunikacja pomiędzy Bogiem a człowiekiem, obejmuje następujące etapy: pierwszy ukazuje człowieka bezpośrednio po stworzeniu; drugi – sytuację po zerwaniu komunikacji pomiędzy człowiekiem i Bogiem; trzeci – zbawczą inicjatywę Boga, który pragnie przywrócić zerwaną komunikację.

W liturgicznej komunikacji sakramenty są czynnościami zbawczymi Chrystusa; każdy z nich wyraża nieprzemijającą aktualność dzieła zbawczego i jest spotkaniem człowieka z Chrystusem. Liturgia sakramentalna stanowi więc akt zbawienia. Takie ujęcie uwytłumia komunikacyjny aspekt liturgii sakramentalnej. Treścią komunikacji sakramentalnej, która dokonuje się na dwóch poziomach – nadprzyrodzonym i doczesnym, jest tajemnica soteryjna.

Rozdział piąty książki ks. Z. J a n c a przedstawia wertykalny wymiar liturgii, czyli pionowy kanał komunikacyjny, w którym ma miejsce podwójne działanie – w aspekcie soteriologicznym i aspekcie liturgicznym.

Liturgia celebryje Misterium Chrystusa, Wcielenego Słowa i Kościoła, który jest zarazem boski i ludzki (por. KL 2), stąd każda celebrycja jest teandryczna, to znaczy dokonuje się w boskiej obecności (por. KL 7), a zarazem ludzka zakorzeniona w bycie konkretnych osób, działających na ludzki sposób, posługujących się

prawami komunikacji. Ze swej istoty zatem liturgia stanowi zarazem *opus Dei* i *opus Ecclesiae*.

Chrześcijańska liturgia jest więc komunikacją, spotkaniem Boga z wierzącym człowiekiem, a także z ludem Bożym i Kościołem; ma ona charakter wspólnotowy, co może sugerować, iż ma ona znamiona personalne.

Komunikacja jest koniecznym warunkiem funkcjonowania autentycznej liturgii (por. KL 2), co oznacza, że powinna się ona posługiwać nie tylko językiem fonicznym, ale także językiem ikonicznym, czyli symboliką liturgiczną. Autor rozprawy zwraca uwagę na komunikatywny i soteriologiczny charakter śpiewu oraz muzyki sakralnej, a także postuluje przywrócenie liturgii chrześcijańskiej wymiaru sztuki, która – odsunięta na margines życia – nie może już pełnić funkcji przybliżania *sacrum*. Zostało ono – stwierdza autor książki – zepchnięte do podświadomości albo całkowicie unicestwione. Człowiek, nie odczuwając już potrzeby tego, co Boskie, uważa za daremne także tworzenie sztuki chrześcijańskiej.

Ostatni, szósty rozdział książki został poświęcony prezentacji właściwych postaw chrześcijańskich w liturgii. Czynna postawa uczestnika liturgii, polegająca na przejściu od modelu „asystowania” do modelu „uczestnictwa” w liturgii, winna prowadzić do odpowiedzi wyrażającej się w przyjęciu orędzia zbawczego na płaszczyźnie wiary.

Wraz z reformą liturgii, zapoczątkowaną przez Sobór Watykański II, nastąpiły istotne zmiany w zakresie sposobu uczestnictwa w liturgii. Można powiedzieć, że dokonano się przejście od modelu liturgii, gdzie wierni asystowali czynnościom liturgicznym do modelu, w którym są oni nieustannie zapraszani do uczestniczenia świadomego, czynnego, pobożnego i owocnego (zob. KL 11, 48). Analizując te dwie postawy z punktu widzenia komunikacji, należy stwierdzić, że model „asystowania” realizuje tylko jeden element procesu komunikacji – inicjatywę komunikowania, natomiast model „uczestniczenia” uwzględnia także element powrotu komunikatu, umożliwiając rzeczywiste krążenie komunikatu, czyli komunikację faktyczną.

Trzeba przyznać, że autor wybierając temat książki, podjął się niełatwego zadania. Po pierwsze dlatego, że przeprowadzenie badań na temat komunikacji personalistyczno-liturgicznej, wobec trudności zdefiniowania pojęcia liturgii, nastrocza wiele problemów. Po drugie dlatego, że musiał – wśród wielu, często ze sobą sprzecznych koncepcji antropologii – zdecydować się na określone rozumienie człowieka jako uczestnika komunikacji dokonującej się między nim a Bogiem w liturgii. Jednak z tego niełatwego zadania wywiązał się dobrze.

Warto również podkreślić wyjątkową aktualność podjętego przez ks. Z. Jancę tematu, zwłaszcza że aspekt personalny komunikacji, tak mocno dzisiaj akcentowany zarówno w teologii, jak i w liturgii, został w tej publikacji potraktowa-

ny priorytetowo. Komunikacyjny wymiar liturgii jest zagadnieniem wciąż inspirującym do badań, a zatem wciąż niepowszednim, oryginalnym. Z zainteresowaniem więc czyta się rozprawę, w której został opisany liturgiczny model komunikacji składający się z czterech elementów: Boga jako Komunikatora (Nadawcy), orędzia zbawczego (komunikatu), liturgii (kanału komunikacyjnego) i człowieka (odbiorcy komunikatu).

Autor jest świadom zarówno aktualności podejmowanego zagadnienia, jak i jego złożoności, co jednak nie ustrzegło go przed zbyt ogólnikowym sformułowaniem tematu, które nie w pełni oddaje złożoność problematyki rozprawy. Precyzowanie problematyki i jej uszczegółowienie rozkłada autor na wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów i na ich podsumowania.

Trudno również zgodzić się ze zbyt radykalnymi sądami autora, według którego homilia powinna być bezwzględnie wypowiedzana, a nie czytana. Wydaje się, że zarówno w tej sprawie, jak i w innych autor podchodzi do problemów liturgiczno-pastoralnych nazbyt rubrycystycznie. Oczywiście, niezbędnym warunkiem przepowiadania jest dobre przygotowanie homilii, jej głębokie przemyślenie, zarówno w aspekcie treści teologicznych, jak też egzystencjalnych potrzeb słuchaczy.

Podjmując badania dotyczące komunikacji interpersonalnej w liturgii, ks. Z. Janiec pominął w nich wymiar horyzontalny, co zresztą sam zaznacza we wstępie. Można mieć jednak nadzieję, że ten brak – z równą kompetencją jak w całej prezentowanej rozprawie – uzupełni w swoich przyszłych badaniach i publikacjach.

Docenienia wymaga fakt, że autor zgromadził obszerną literaturę źródłową, literaturę przedmiotu oraz pomocniczą i odpowiednio ją wykorzystał. Przedstawiona bibliografia załącznikowa jest obszerna, bogata, wielojęzyczna.

Szkoda też, że autor recenzowanej pozycji nie sporządził słownika nowych pojęć dotyczących komunikacji interpersonalnej, a odnoszących się także do liturgii, co ułatwiłoby lekturę książki zwłaszcza mniej przygotowanemu czytelnikowi.

Podjęte w publikacji zagadnienie komunikacji interpersonalnej, choć od dawna znane w nauce, a od dłuższego czasu również w teologii, nie zostało dotychczas opracowane w sposób monograficzny w odniesieniu do liturgii. Dlatego praca ks. Zbigniewa Janieca jest na wskroś nowatorska i przez to oryginalna. Dzięki dogłębnym badaniom dokumentów soborowych i posoborowych dotyczących liturgii, dowiódł, jak dalece teoria komunikacji pomaga w zrozumieniu istoty liturgii. Ożywienie liturgii i jej postrzeganie w kontekście tajemnicy zbawczego dialogu ma swoje źródło właśnie w teorii komunikacji, którą kieruje się teologia, a także teologia liturgii czy liturgika.